

Тема 8. Поняття джерел доказів та їх класифікація. Показання як одне з основних джерел доказів

1. Поняття, класифікація та загальна характеристика джерел доказів.
2. Показання свідка: поняття, значення та характеристика. Показання з чужих слів.
3. Показання потерпілого: поняття, значення та характеристика.
4. Показання підозрюваного та обвинуваченого: поняття, значення та характеристика.

1. Література:
2. Конституція України: зі змінами.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 №4651-VI-X.:
4. Андросенко Н.В. Признание подозреваемым, обвиняемым своей вины, как доказательство по уголовному делу II Мировой судья. - 2008. -№2,- С.15-18.
5. Горбачев А.В. О допустимости показаний, данных лицом против самого себя II Адвокатская практика. - 2004. -№2,- С. 31-34.
6. Качалов В.А., Качалова О.В. Уголовно-процессуальное право: Учебное пособие для студентов и преподавателей юридических вузов и факультетов. - М.: МГИУ, 2007. -388 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.1 / О.М.Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. - Х.: Право, 2012. - 768 с.
8. Лупинская П.А. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: учеб. / П.А. Лупинская. М.: Юристь, 2005. - 345 с.
9. Порсев А.Г. Признание обвиняемым вины - вред или польза? / Юридические науки: проблемы и перспективы: материалы II междунар. науч. конф. - Пермь: Меркурий, 2014. - С. 113-115.

1.Поняття, види та характеристика процесуальних джерел доказів

У процесуальній літературі існують різні, нерідко протилежні погляди на поняття джерел доказів. Аж до заперечення самої назви «джерела доказів». Так, С.А. Шейфер відзначає, що термін «джерела доказів» є неприйнятним. На його думку найкраще підходить термін «види доказів»

Необхідно зазначити, що термін "вид" в українській мові означає:

- а) «...різновид в ряді предметів, явищ»;
- б) «...підрозділ, що об'єднує ряд предметів, явищ за спільними ознаками...» .

Тому, якщо вести мову за види процесуальних джерел доказів, то це буде цілком логічно і правильно.

Проте, якщо мова йде за види доказів, то це, звичайно, не можуть бути процесуальні джерела. Швидше всього види доказів - це їх поділ на певні групи, тобто мається на увазі класифікація доказів.

Цілком природно, що частина науковців ув'язують поняття джерел доказів з визначенням самих доказів. Це стосується прибічників позицій

подвійного та єдиного розуміння доказів. Однак такий підхід видається не зовсім правильним, оскільки ігнорує ті істотні відмінності, що не дивлячись на розмаїття поглядів процесуалістів, все ж існують між доказами та їх процесуальними джерелами. А крім того веде до відмови наукової розробки інституту процесуальних джерел доказів.

В той же час окремі вчені пропонують розглядати визначення поняття джерел доказів в більш широкому смислі, як це робиться в різних сферах науки та суспільного життя. На їх думку в широкому смислі під джерелом доказів слід розуміти оточуючу нас, реально існуючу дійсність. Адже саме з неї одержуються знання, відомості про ту її частину, яка пов'язана з подією кримінального правопорушення, що мала місце в минулому, а також з обставинами, при яких воно відбувалась.

Безумовно, якщо відстежити весь ланцюг причинно-наслідкового зв'язку, то в кінцевому результаті виявиться, що безпосереднім джерелом доказової інформації нібито є сама подія кримінального характеру, яка залишила певні сліди в оточуючій дійсності.

Ряд процесуалістів відстоюють визначення поняття процесуальних джерел доказів у вузькому смислі. Згідно даної позиції під джерелами доказів необхідно розуміти матеріальні об'єкти, які здатні в певних процесуальних умовах давати інформацію про обставини, що мають значення для кримінальної справи.

Потрібно наголосити, що спір з приводу поняття процесуальних джерел доказів має не тільки теоретичне, але й важливе практичне значення, оскільки саме до процесуальної форми вираження доказів звернуто вимогу закону щодо допустимості останніх.

Якщо ж під процесуальними джерелами доказів буде розумітись сукупність матеріальних об'єктів, то вимога допустимості доказів не зможе бути реалізована повністю. Це пов'язано з тим, що прибічниками такого підходу до поняття джерел доказів невиправдано розширюється коло можливих джерел доказів за рахунок включення до нього будь-яких матеріальних об'єктів, що несуть певну інформацію. Однак це буде суперечити ч. 2 ст. 84 КПК України, де міститься вичерпний перелік процесуальних джерел доказів.

Існують й інші підходи до визначення поняття джерел доказів. Так, на думку В.Я. Дорохова необхідно виділяти поряд з «джерелом доказів» ще й поняття «джерело фактичних даних». Тобто мова йде за два джерела стосовно будь-якого доказу: джерела доказів і джерела фактичних даних.

Таке трактування джерела доказів, окрім додаткової плутанини в дискусію нічого не вносить. Адже фактичні дані (відомості про факти) - це докази. Таким чином, терміни «джерела доказів» та «джерела фактичних даних» (відомостей про факти) по смислу дублюються, а тому не можуть протиставлятися один одному.

Звернемось знову ж таки до тлумачного словника. В українській мові термін «джерело» означає «...те, що дає початок чому-небудь, звідки черпається щось...».

Будь-яке процесуальне джерело доказів є насамперед певною процесуальною формою за допомогою якої відомості про факти залучаються до сфери кримінального судочинства, тобто до доказового поля.

А саме там міститься інформація (докази) за допомогою якої органи розслідування, прокуратури чи суду вправі обґрунтувати будь-яке процесуальне рішення у кримінальному провадженні.

Тому уявляється, що більш плідною є позиція Ф.Н. Фаткулліна, який вважає, що під джерелами доказів потрібно розуміти, як процесуальну форму, завдяки якій фактичні дані, що виступають як докази, залучаються до сфери процесуального доказування, так і носіїв цієї фактичної інформації.

Отже, процесуальні джерела доказів - це певна процесуальна форма за допомогою якої відомості про факти, залучаються до сфери кримінально-процесуального доказування.

В процесуальній літературі термін «джерела доказів» нерідко ототожнюється з терміном «засоби доказування». Зокрема Л.М. Карнеєва пише, що самі показання - джерела доказів, чи, як їх ще називають, засоби доказування за допомогою яких ці дані встановлюються.

Ще раніше про це висловився М.М. Полянський, стверджуючи, що факти (докази) і джерела, в яких вони містяться разом утворюють засоби доказування.

Аналогічної позиції дотримуються в своїх роботах М.С. Строгович, М.М.Гродзинський, П.А.Лупинська, В.М. Савицький та інші науковці

Дещо по іншому трактує поняття засобів доказування Ф.Н. Фаткуллін. На його думку, під засобами процесуального доказування необхідно розуміти конкретні фактичні дані, що застосовуються для встановлення обставин кримінального провадження, джерела цих даних і способи їх одержання, перевірки та використання в процесі доказування.

Г.Ф.Горський, Л.Д. Кокорєв, П.С. Елькінд визначають засоби доказування як сукупність двох елементів одночасно. Перший елемент складається з доказів та їх джерел, а другий включає способи одержання, перевірки та використання доказів у кримінальному процесі. Такої ж точки зору дотримується Ю.М. Грошевий.

Ц.М. Каз ототожнюючи терміни «засоби» і «способи» процесуального доказування, розуміє під ними процесуальні дії за допомогою яких одержуються докази.

В сучасній українській мові термін «засіб» має декілька значень:

1. Спосіб, прийом, захід, якась спеціальна дія, що дає можливість здійснити щось.
2. Те, що служить знаряддям у якійсь дії.
3. Гроші, матеріальні цінності, достатки.

Уявляється, що найближче до засобів доказування є значення цього терміну як «те, що служить знаряддям у якійсь дії». Якщо ми розглядаємо доказування як сукупність дій, розумових та практичних, то засобом доказування є те за допомогою чого доводяться обставини, що входять до предмета доказування, відновлюється модель кримінальної події, котра мала місце в минулому.

Виникає запитання - а за допомогою чого все це доводиться? Хіба за допомогою процесуальних джерел доказів? Мабуть відповідь має бути однозначною - ні, лише за допомогою зібраних доказів.

Формуючи докази, перевіряючи їх і даючи їм належну оцінку слідчий, прокурор, слідчий-суддя або суд приймають те чи інше процесуальне рішення у кримінальному провадженні. І оперують вони в ході доказування у кримінальному провадженні теж не джерелами доказів, а самими доказами, відомостями про факти.

У зв'язку з цим Р.С. Белкін досить переконливо наголошує, що в буквальному смислі засіб доказування - це те за допомогою чого здійснюється доказування; доказування може відбуватися тільки за допомогою доказів. Саме визначення доказів, що міститься в законі виключає можливість користування чимось іншим, крім них, в доказуванні. Джерела доказів не є засобами доказування: доказову силу мають тільки одержані з цих джерел фактичні дані.

Його цілком справедливо і обґрунтовано підтримує М.М. Михеєнко вказуючи на те, що «...оскільки кримінально-процесуальне доказування є різновидністю пізнання, то безпосереднім і єдиним засобом його є тільки кримінально-процесуальні докази, які слід розуміти як будь-які фактичні дані...». Уявляється, що вказаний підхід до визначення засобів доказування є найбільш логічним і таким, що відповідає діючому законодавству, слідчій та судовій практиці. Це означає, що засобами доказування у кримінальних провадженнях виступають лише кримінально-процесуальні докази.

Ніякі слідчі та інші процесуальні дії не вправі виступати як засоби доказування, оскільки вони є засобами збирання доказової інформації, а не доказування.

Перш ніж розпочати розгляд кожного процесуального джерела потрібно зауважити, що на сьогоднішній день система процесуальних джерел доказів уявляється неповною.

Слушними є пропозиції багатьох процесуалістів про доповнення даної системи показаннями підсудного, засудженого, цивільного позивача, цивільного відповідача.

Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

Показання - це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження.

Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення мають право давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду. Свідок, експерт, потерпілий (за виключенням потерпілого у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення) зобов'язані давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді, суду в установленому КПК порядку.

Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому ст.225 КПК. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них.

Особа надає показання лише щодо фактів, які вона сприймала особисто, за винятком випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом. Висновок або думка особи, яка надає показання, можуть визнаватися судом

доказом, лише якщо такий висновок або думка корисні для ясного розуміння показань (їх частини) і ґрунтуються на спеціальних знаннях в розумінні ст. 101 КПК. Якщо особа, яка надає показання, висловила думку або висновок, що ґрунтується на спеціальних знаннях у розумінні ст.101 КПК України, а суд не визнав їх недопустимими доказами в порядку, передбаченому частиною другою статті 89 КПК України, інша сторона має право допитати особу згідно з правилами допиту експерта.

Сторони, потерпілий мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів. Згідно ст. 96 КПК України, з метою з'ясування достовірності показань свідка сторони кримінального провадження мають право ставити свідку запитання щодо його можливості сприймати факти, про які він дає показання, а також щодо інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності показань свідка.

Для доведення недостовірності показань свідка сторона має право надати показання, документи, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або інші діяння, що підтверджують нечесність свідка.

Свідок зобов'язаний відповідати на запитання, спрямовані на з'ясування достовірності його показань.

Згідно ч.4 ст.96 КПК свідок може бути допитаний щодо попередніх показань, які не узгоджуються із його показаннями. В зв'язку з цим виникає ряд питань. Так, відповідно до ст.84 КПК показання, як і речові докази, документи, висновки експертів, є процесуальними джерелами доказів. При цьому і речові докази, і документи, і висновки експертів підлягають дослідженню в судовому засіданні. Водночас ч.4 ст.95 КПК обумовлено, що суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому ст.225 Кримінального процесуального кодексу. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них. Виникає питання: Який сенс у допиті свідка з приводу попередніх показань, які не узгоджуються з його показаннями в суді (ч.4 ст.96 КПК)? Адже в будь-якому випадку суд не має права на них посилатись й обґрунтовувати ними своє рішення. А якщо суд не може обґрунтовувати свої висновки й судові рішення показаннями, наданими слідчому та прокуророві й посилатися на них, то ким і яким чином буде дана оцінка цим показанням як завідомо неправдивим (ст.67 КПК)?

Новим Кримінальним процесуальним кодексом (ст.97) передбачено можливість отримання показань з чужих слів. Показаннями з чужих слів є висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи.

Суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів.

При прийнятті цього рішення суд зобов'язаний враховувати:

- 1) значення пояснень і показань, у випадку їх правдивості, для з'ясування певної обставини і їх важливість для розуміння інших відомостей;
- 2) інші докази щодо питань, передбачених пунктом 1 цієї частини, які подавалися або можуть бути подані;
- 3) обставини надання первинних пояснень, які викликають довіру щодо їх достовірності;
- 4) переконливість відомостей щодо факту надання первинних пояснень;
- 5) складність спростування пояснень, показань з чужих слів для сторони, проти якої вони спрямовані;
- б) співвідношення показань з чужих слів з інтересами особи, яка надала ці показання;
- 7) можливість допиту особи, яка надала первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту.

Суд має право визнати неможливим допит особи, якщо вона:

- 1) відсутня під час судового засідання внаслідок смерті або через тяжку фізичну чи психічну хворобу;
- 2) відмовляється давати показання в судовому засіданні, не підкоряючись вимозі суду дати показання;
- 3) не прибуває на виклик до суду, а її місцезнаходження не було встановлено шляхом проведення необхідних заходів розшуку;
- 4) перебуває за кордоном та відмовляється давати показання.

Суд може визнати доказами показання з чужих слів, якщо сторони погоджуються визнати їх доказами. Суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів, якщо підозрюваний, обвинувачений створив або сприяв створенню обставин, за яких особа не може бути допитана.

Показання з чужих слів не може бути допустимим доказом факту чи обставин, на доведення яких вони надані, якщо показання не підтверджується іншими доказами, визнаними допустимими згідно з правилами, відмінними від положень частини другої ст.97 КПК.

У будь-якому разі не можуть бути визнані допустимим доказом показання з чужих слів, якщо вони надаються слідчим, прокурором, співробітником оперативного підрозділу або іншою особою стосовно пояснень осіб, наданих слідчому, прокурору або співробітнику оперативного підрозділу під час здійснення ними кримінального провадження.

Як відомо, злочинна подія завжди залишає ті чи інші зміни (сліди) в оточуючій дійсності. Значне місце тут займають матеріальні, або як їх ще називають речові сліди. Виявлені та досліджені в установленому порядку, вони можуть надати в розпорядження органу розслідування та суду інформацію, яка буде сприяти розкриттю злочину.

Інформація одержана від об'єктів матеріального світу має свою форму. Дана інформація може виступати у кримінальному судочинстві як докази, і міститись в такому процесуальному джерелі, котре має назву речові докази.

Речові докази займають самостійне місце в системі інших процесуальних джерел доказів, а їх використання в кримінально-процесуальній діяльності зростає. Це пов'язано з постійним розвитком науки та техніки, що дозволяє дослідити властивості і значення різних об'єктів, а також криміналістики, яка

розробляє на базі наукових досягнень різні прийоми і методи щодо збирання та дослідження речових доказів.

Як відзначає С.С. Степичев, обсяг інформації, що одержується від речових доказів зростає в міру вдосконалення способів їх дослідження. Досягнення криміналістики та інших наук, які використовуються з цією ж метою, дозволяють сьогодні виявити, зафіксувати та використати як речові докази те, що ще вчора неможливо було ні виявити, ні зафіксувати. Тому значення речових доказів та їх роль в доказуванні постійно зростають. При цьому цілком зрозуміло, що мова йде не за заміну речовими доказами, інших процесуальних джерел, а про розширення можливостей збирання речових доказів за рахунок застосування засобів і способів, якими раніше не володіли органи розслідування та суду.

Визначення поняття речових доказів по різному тлумачиться науковцями. Так А.О. Ляш вказує, що це предмети матеріального світу, які володіють властивістю незамінності і мають доведений в установленому законом порядку причинний зв'язок з обставинами, що мають відношення до справи, визнані джерелом доказів і приєднані до справи спеціальною постановою.

Таке визначення є трохи громіздким і дає занадто загальне уявлення про речові докази. Інші процесуалісти вважають, що речові докази - це будь-які предмети матеріального світу, які були знаряддям кримінального правопорушення чи зберегли на собі його сліди, на які були спрямовані протиправні дії, а також інші предмети і документи, які можуть служити засобом для виявлення кримінального правопорушення та встановлення обставин кримінального провадження. Автори даного визначення більш конкретизують об'єкти матеріального світу, що можуть виступати в якості процесуального джерела - речові докази.

Новий КПК України ще повніше називає предмети як носіїв доказової інформації. Так, в ст. 98 КПК України речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом.

В той же час з тексту закону чітко простежується, що законодавець не прагне дати вичерпний перелік предметів, які можуть бути речовими доказами, а лише називає ознаки, при наявності хоча б однієї з яких предмет стає речовим доказом.

Такий підхід видається дуже слушним, оскільки неможливо передбачити всі об'єкти матеріального світу, які можуть виступати як речові докази у конкретних кримінальних провадженнях.

Кримінально-процесуальний закон (ст. 93 КПК України) надає сторонам кримінального провадження право витребувати та отримувати речі, які в подальшому можуть стати речовими доказами, встановлює процесуальний порядок такої передачі. Частина 2 ст.100 передбачає, що речові докази які отримані або вилучені слідчим, прокурором, оглядаються, фотографуються та докладно описуються в протоколі огляду.

Адже на момент подачі конкретний об'єкт матеріального світу залучається до кримінального судочинства і від того, наскільки точно і повно він зафіксований у своїх властивостях, залежить визнання його речовим доказом.

Розглянемо кожен з цих видів речових доказів.

Перший з них це предмети, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення.

В українській мові термін знаряддя означає:

- а) пристосування, прилад за допомогою якого виконується певна дія;
- б) те, що служить засобом у якійсь дії.

Тобто, як бачимо під знаряддям вчинення кримінального правопорушення потрібно розуміти будь-які предмети чи інші об'єкти матеріального світу спеціально виготовлені, пристосовані для вчинення кримінального правопорушення чи за допомогою яких були вчинені суспільно-небезпечні діяння.

Необхідно підкреслити, що використання знарядь вчинення кримінального правопорушення суттєво підвищує ступінь суспільної небезпеки діяння. Саме цим пояснюється включення законодавцем вказаних ознак в об'єктивну сторону окремих складів злочину чи віднесення їх до обставин, що посилюють кримінальну відповідальність.

Існує поділ їх на декілька груп:

1. За предметом посягання знаряддя розрізняються на:
 - а) знаряддя злому; б) знаряддя вбивства; в) знаряддя підпалу тощо.
2. За характером впливу знаряддя діляться на: а) знаряддя механічної дії; б) вогнепальна зброя, вибухові пристрої; вибухові речовини; в) знаряддя термічної дії; г) знаряддя, дія яких ґрунтується на використанні енергії електричного розряду, властивостей радіоактивного розладу, світлових і рентгенівських променів; д) знаряддя хімічного впливу; є) знаряддя, дія яких ґрунтується на використанні декількох процесів одночасно.
3. За ступенем складності знаряддя діляться на:
 - а) прості; б) складові; в) складні; г) машини; д) автоматичні пристрої.
4. За призначенням (функціями) предмети класифікуються на: а) предмети чи речовини, спеціально приготовлені для використання під час вчинення злочину; б) зброя; в) предмети, інструменти, пристосування і речовини, які використовуються у виробничій, науковій чи іншій діяльності; г) побутові предмети; д) інші предмети і речовини. Дана класифікація є досить повною і розширює знання про об'єкти матеріального світу як знаряддя кримінального правопорушення.

Другу групу речових доказів складають предмети, які зберегли на собі сліди кримінального правопорушення або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. Термін сліди може використовуватись як в широкому сенсі, так і в вузькому. В українській мові термін слід вживається в декількох значеннях: а) відбиток ноги на якій-небудь поверхні; б) подряпина, рубець, пляма і таке інше, залишені чим-небудь; знак від чогось; в) те, що уціліло, збереглося від руйнування, нищення, загибелі тощо.

На предметах можуть залишитись відбитки слідів кримінального правопорушення - це сліди рук, ніг, зубів, взуття, крові та інших виділень людини. Сюди потрібно віднести також сліди різних речовин (фарба, мастильні речовини), мікрочастин.

Таким чином, вказані предмети пов'язані із кримінальним правопорушенням не безпосередньо, а через зазначені сліди. Як справедливо відзначають А.І. Вінберг та Р.С. Белкін, процесуальним джерелом доказів в даному випадку буде сам об'єкт матеріального світу (предмет), а сліди (властивості) - доказами. Якщо ці "властивості - докази" складають суть предмета, а його якості невідділимі від нього, тоді сам предмет виступає як носій доказової інформації.

Необхідно відзначити, що нерідко матеріальні сліди неможливо відділити від поверхні предмета. В такому разі сліди виступають разом з предметами на яких вони містяться, або з частинами цих предметів. Якщо ж це не вдається, тоді виготовляються копії цих слідів. Цілком зрозуміло, що насамперед це стосується: слідів транспортних засобів, слідів злому, слідів ніг, пальців рук тощо. Для цього застосовуються різноманітні криміналістичні засоби - дактилоплівка, гіпсовий матеріал, спеціальні пасти і таке інше.

Копії цих слідів необхідно вважати похідними доказами, а їх носіїв похідними речовими доказами, оскільки первинними доказами будуть сліди (властивості) на вперше виявленому предметі, а сам предмет відповідно - первинним процесуальним джерелом доказів.

В окремих випадках сліди можуть бути відокремлені від предмета без зміни їх суті (сліди крові, фарби). В такому разі в якості носія доказової інформації буде відокремлений об'єкт матеріального світу.

Деякі науковці до речових доказів відносять зразки, які відбираються для експертизи (ст. 245 КПК України). Інші - не визнаючи зразки речовими доказами, вважають, що вони несуть самостійну доказову інформацію і за своєю природою наближені до речових доказів. Ще частина вчених переконані, що зразки для експертизи є самостійними засобами доказування оскільки їх одержання передбачено законом як самостійна слідча дія.

Стосовно статусу зразків для експертного дослідження, то вони не є ні речовими доказами, ні особливою доказовою інформацією, ні, тим більше, засобами доказування.

Це досить переконливо аргументує М.О. Селіванов відзначаючи, що думка про ототожнювання зразків і речових доказів не узгоджується з правовою і гносеологічною природою речових доказів. Визнання предмета речовим доказом передбачає наявність зв'язку між цим предметом і обставинами кримінального провадження, що з'ясовуються. Вони пов'язані з розслідуванням, але не з розслідуваною подією і характеризують певного суб'єкта чи об'єкт незалежно від його відношення до кримінального провадження. Допмагаючи здійснювати ідентифікацію, зразки виступають по суті інструментами пізнання, і в цьому відношенні їх можна порівняти з приборами, пристроями, матеріалами та іншими технічними засобами, які використовує експерт, здійснюючи дослідження речових доказів, або ж наявними в літературних джерелах довідковими та науковими даними, на які дослідник посилається в своїх висновках.

Третю групу речових доказів складають предмети, які були об'єктом кримінально-протиправних дій. Під ними необхідно розуміти конкретні об'єкти матеріального світу, які були предметом кримінального правопорушення. Не слід ототожнювати об'єкт злочинних дій і об'єкт кримінального правопорушення, це різні правові інститути. Об'єкт кримінального правопорушення значно ширше поняття. Об'єкт злочинних дій це, як вказано вище, конкретні предмети на які спрямовано злочинне посягання. Сюди може бути віднесено крадене майно, автомашини, гроші, цінності, відеоапаратура, комп'ютерна техніка тощо.

Ще одним видом речових доказів є гроші, цінності. Вони за загальним правилом вказують безпосередньо на спосіб вчинення кримінального правопорушення. Їх наявність не звільняє слідчого, прокурора, слідчого судді і суд від обов'язку доказування самого факту протиправної діяльності, а також його зв'язку з подальшим придбанням цінностей.

В процесі розслідування слідчий зобов'язаний за допомогою слідчих та негласних слідчих дій встановлювати зв'язок між протиправною діяльністю підозрюваного і одержанням в результаті цієї діяльності грошей, придбанням на ці гроші дорогоцінних предметів, речей. Вказані гроші і цінності визнаються речовими доказами тільки після встановлення факту придбання їх протиправним шляхом, що має бути підтверджено зібраними доказами.

Доказове значення грошей і цінностей нажитих протиправним шляхом, полягає насамперед в тому, що наявність у підозрюваного, обвинуваченого певних цінностей (гроші, дача, автомашина тощо) в розмірі, що перевищує його законні трудові доходи, підтверджує сам факт протиправної діяльності.

Відмежування цінностей, які були предметом протиправного посягання від тих, які нажиті протиправним шляхом відіграє певну роль у кримінальному провадженні. Адже перші можуть бути повернуті їх власнику, а другі - підлягають звертанню в доход держави (п. 4 частини 1 ст. 81 КПК України).

І нарешті п'ятий вид речових доказів - інші речі набуті кримінально-протиправним шляхом.

Наявність даного виду речових доказів свідчить про розуміння законодавця щодо неможливості передбачення усіх об'єктів матеріального світу, які можуть виступати як речові докази у кримінальному судочинстві. До названого виду речових доказів, можна віднести особисті речі підозрюваного чи обвинуваченого, які вони загубили на місці кримінального правопорушення, виявлений в певному місці недопалок, залишений тим же підозрюваним чи обвинуваченим тощо.

Необхідно пам'ятати, що для речових доказів як процесуального джерела характерним є наступне:

1. Змістом речових доказів є відомості у вигляді певних властивостей та ознак об'єктів матеріального світу, на підставі яких встановлюються обставини, що мають значення для кримінального провадження.

2. Зміст речового доказу - це ті властивості і ознаки предмета, які можуть бути безпосередньо сприйняті органами досудового розслідування, прокурором, слідчим суддею і судом.

3. Формою речового доказу є процесуальні засоби закріплення відомостей про факти, одержаних від певного предмета чи документа. Тільки

при дотриманні цієї форми об'єкт матеріального світу набуває значення процесуального джерела доказів.

4. До речових доказів відносяться не будь-які предмети чи документи, а лише ті, які мають зв'язок з кримінальною подією, що досліджується.

5. Речовий доказ - це єдність об'єкта матеріального світу і відомостей про факти, носієм яких він є.

Для визнання об'єкта матеріального світу речовим доказом необхідне дотримання таких умов:

1. Складання протоколу огляду (протокол огляду місця події, протокол обшуку тощо).

2. Наявність самого речового об'єкта.

В ч.2 ст.98 КПК зазначено, що документи є речовими доказами, якщо вони містять ознаки, зазначені в частині першій ст.98 КПК.

Згідно зі ст. 99 КПК України документом як джерелом доказів є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

В ч.2 названої статті зазначено, щодо документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою ст.99 КПК, можуть належати:

1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні);

2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

3) складені в порядку, передбаченому КПК, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;

4) висновки ревізій та акти перевірок.

Матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог

Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази.

Сторона кримінального провадження, потерпілий зобов'язані надати суду оригінал документа. Оригіналом документа є сам документ, а оригіналом електронного документа - його відображення, якому надається таке ж значення, як документу.

Дублікат документа (документ, виготовлений таким же способом, як і його оригінал) може бути визнаний судом як оригінал документа. Для підтвердження змісту документа можуть бути визнані допустимими й інші відомості, якщо:

1) оригінал документа втрачений або знищений, крім випадків, коли він втрачений або знищений з вини потерпілого або сторони, яка його надає;

2) оригінал документа не може бути отриманий за допомогою доступних правових процедур;

3) оригінал документа знаходиться у володінні однієї зі сторін кримінального провадження, а вона не надає його на запит іншої сторони.

Сторона кримінального провадження, потерпілий мають право надати витяги, копії, узагальнення документів, які незручно повністю досліджувати в суді, а на вимогу суду - зобов'язані надати документи у повному обсязі. Сторона зобов'язана надати іншій стороні можливість оглянути або скопіювати оригінали документів, зміст яких доводився у передбаченому цією статтею порядку.

Порядок зберігання речових доказів і документів та вирішення питання про них передбачений ст.100 КПК України.

Так, речовий доказ, який був наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, повинен бути якнайшвидше повернутий володільцю, крім випадків, передбачених статтями 160-166, 170-174 КПК України.

Речовий доказ або документ, наданий добровільно або на підставі судового рішення, зберігається у сторони кримінального провадження, якій він наданий. Сторона кримінального провадження, якій наданий речовий доказ або документ, зобов'язана зберігати їх у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні. Речові докази, які отримані або вилучені слідчим, прокурором, оглядаються, фотографуються та докладно описуються в протоколі огляду. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення здійснюється в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Документ повинен зберігатися протягом усього часу кримінального провадження. За клопотанням володільця документа слідчий, прокурор, суд можуть видати копії цього документа, за необхідності - його оригінал, долучивши замість них до кримінального провадження завірені копії. У разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй речового доказу вона зобов'язана повернути володільцю таку саму річ або відшкодувати її вартість. У разі втрати чи знищення стороною кримінального провадження наданого їй документа вона зобов'язана відшкодувати володільцю витрати, пов'язані з втратою чи знищенням документа та виготовленням його дубліката.

Речові докази та документи, надані суду, зберігаються в суді, за винятком випадків, передбачених частиною шостою цієї статті, а також речових доказів у вигляді громіздких або інших предметів, що вимагають спеціальних умов зберігання, які можуть знаходитися в іншому місці зберігання.

Речові докази, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливо без зайвих труднощів або витрати по забезпеченню спеціальних умов зберігання яких співмірні з їх вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню:

1) повертаються законному власнику або передаються йому на відповідальне зберігання, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження;

2) передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності - за рішенням слідчого судді, суду для реалізації, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження;

3) знищуються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності - за рішенням слідчого судді, суду, якщо такі товари або продукція, що піддаються швидкому псуванню, мають непридатний стан;

4) передаються для їх технологічної переробки або знищуються за рішенням слідчого судді, суду, якщо вони відносяться до вилучених з обігу предметів чи товарів, а також якщо їх тривале зберігання небезпечно для життя чи здоров'я людей або довкілля

У випадках, передбачених цією частиною, речові докази фіксуються за допомогою фотографування або відеозапису та докладно описуються. У разі необхідності може бути збережений зразок речового доказу, достатній для його експертного дослідження або інших цілей кримінального провадження.

У випадках, передбачених пунктами 2-4 частини шостої ст. 100 КПК України, слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається з відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, або до суду під час судового провадження, яке розглядається згідно зі статтями 171 - 173 КПК. Реалізація, технологічна переробка або знищення речових доказів у випадках, передбачених цією статтею, здійснюється в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Питання про долю речових доказів і документів, які були надані суду, вирішується судом при ухваленні судового рішення, яким закінчується кримінальне провадження. Такі докази і документи повинні зберігатися до набрання рішенням законної сили. При цьому:

1) гроші, цінності та інше майно, які належать обвинуваченому і були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, конфіскуються;

2) гроші, цінності та інше майно, які призначалися для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінальних правопорушень або винагороди за їх вчинення, конфіскуються;

3) майно, яке вилучене з обігу, передається відповідним установам або знищується;

4) майно, яке не має ніякої цінності і не може бути використане, знищується, а в разі необхідності - передається до криміналістичних колекцій експертних установ або заінтересованим особам на їх прохання;

5) гроші, цінності та інше майно, які були об'єктом кримінально-протиправних діянь, повертаються законним володільцям, а в разі не встановлення їх - передаються в дохід держави в установленому Кабінетом Міністрів України порядку;

6) гроші, цінності та інше майно, набуте в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходи від них передаються в дохід держави;

7) документи, що є речовими доказами, залишаються у матеріалах кримінального провадження протягом усього часу їх зберігання.

Спир про належність речей, що підлягають поверненню, вирішується у порядку цивільного судочинства. У такому випадку річ зберігається до набрання рішенням суду законної сили.

Відповідно до ст.101 КПК України джерелом доказів є висновок експерта. Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи.

Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях.

Звичайно, особами, які володіють спеціальними знаннями у кримінальному судочинстві, виступають спеціалісти та експерти. Однак суб'єктом використання спеціальних знань може бути і слідчий. Під час своєї професійної підготовки він одержує необхідні спеціальні знання в області криміналістичної техніки, судової медицини, судової психології та психіатрії, судової бухгалтерії тощо, щоб використати в майбутній роботі. Без цих знань слідчий не зможе ефективно виконувати свої професійні обов'язки.

Згідно статті 237 КПК України з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів. Стаття 237 ч.7 КПК передбачає, що в необхідних випадках слідчий, прокурор проводить вимірювання, фотографування, звуко і відео запис, складає плани і схеми, виготовляє графічні зображення, виготовляє зліпки.

При провадженні інших слідчих дій слідчий теж використовує свої спеціальні знання. Наприклад, при визначенні завдань спеціалісту, при підготовці і призначенні експертиз відповідно до ч.2 ст. 242 - для встановлення причин смерті, тяжкості тілесних ушкоджень тощо.

Зміст поняття спеціальні знання у КПК України не визначений. Однак слід усвідомити, що правильне розуміння змісту цього поняття є необхідною передумовою ефективного використання положень інститутів судової експертизи та спеціаліста. Уявляється, що при розкритті поняття спеціальних знань необхідно виходити із поняття знань взагалі.

Знання є категорією гносеологічною. Вони є результатом пізнання об'єктивної істини. Це означає, що знання здобуваються в результаті пізнавальної діяльності суб'єкта як продукту пізнання людьми предметів і явищ дійсності, законів природи та суспільства.

Розрізняють два види знань звичайне та наукове. Звичайне знання є історично первісною формою існування і розвитку людського знання. Воно, в основному, обмежено рамками емпіричних спостережень та повсякденних узагальнень. Звичайне знання складається стихійно у всіх сферах щоденної діяльності людини. Джерелами його формування є життєвий досвід і трудова діяльність.

В силу односторонності чи обмеження досвіду, на який опираються звичайні знання, вони можуть суттєво розходитись з науковими уявленнями і поняттями або навіть суперечити їм.

Наукові знання виконують функції, які відрізняються від суспільних функцій звичайного знання. Вони стають доступними людині тільки внаслідок пізнавальної та змінювальної діяльності на рівні теоретичного мислення.

Наукові знання спрямовані на проникнення до суті явищ з метою досягнення більш об'єктивної істини. Їх завдання - пояснити та осмислити факти. Саме тому цей вид знань зв'язаний із спеціалізованою сферою діяльності людини. Проте слід пам'ятати, що звичайне і наукове знання взаємозв'язані між собою. Адже звичайне знання є емпіричною базою для наукового знання, між ними існує процес взаємопроникнення.

Наукові знання передаються в основному за допомогою організованого навчання, однак певну роль тут відіграє і самоосвіта. Сама освіта поділяється на загальну і спеціальну. Завданням загальної освіти є потреба озброїти особу сукупністю систематизованих знань основ наук. В процесі спеціального навчання засвоюється систематизована сукупність знань навиків та вмінь, які необхідні для виконання роботи певної професії та певного рівня кваліфікації. На основі широкого кола знань і вироблених навиків виникають вміння, які виражають той чи інший ступінь майстерності діяльності.

Система спеціальних знань, навиків та вмінь, їх сукупність і якість мають відповідати майбутній спеціальності. Ця система є необхідною передумовою успіху практичної професійної діяльності і проявляється в обґрунтованих і точних діях спеціаліста. Професійна майстерність спирається на моральні та психологічні якості спеціаліста. Тому формування системи спеціальних знань, навиків та вмінь поєднується з процесом формування особистості.

Виходячи із загальних положень про поняття знань потрібно відзначити, що в кримінальному процесі використовуються тільки наукові знання. Цілком зрозуміло, що при забезпеченні одержання необхідних при доказуванні нових даних, недостатньо констатувати та описувати факти. Їх слід пояснити, виділити найбільш суттєві, і головне, проникнути в суть явищ оточуючої дійсності. Тому для виконання завдань кримінального судочинства спеціальні знання мають відповідати рівню сучасної науки і техніки.

У зв'язку з викладеним уявляється за доцільне розглянути основні види процесуальної діяльності по використанню спеціальних знань у кримінальному судочинстві. Насамперед це стосується таких суб'єктів кримінального процесу як спеціаліст та експерт.

Згідно ст. 71 КПК спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних знань та навичок.

А в ст. 69 КПК України надається визначення хто такий експерт. Ним є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України "Про судову експертизу" на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань.

Відповідно до ч.3 ст.101 КПК висновок експерта повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під

час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність.

Запитання, які ставляться експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

Висновок експерта не може ґрунтуватися на доказах, які визнані або можуть бути визнані судом недопустимими.

Експерт, який дає висновок щодо психічного стану підозрюваного, обвинуваченого, не має права стверджувати у висновку, чи мав підозрюваний, обвинувачений такий психічний стан, який становить елемент кримінального правопорушення або елемент, що виключає відповідальність за кримінальне правопорушення.

Висновок експерта надається в письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку.

Якщо для проведення експертизи залучається кілька експертів, експерти мають право скласти один висновок або окремі висновки. У разі якщо згоди між експертами не було досягнуто, складається декілька висновків експертів (за кількістю точок зору) або один, у якому вступна і дослідницька частини підписуються всіма експертами, а заключна - окремими, під відповідними висновками або згідно з проведеними ними дослідженнями. Висновок передається експертом стороні, за клопотанням якої здійснювалася експертиза.

Висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути мотивована у відповідних постанові, ухвалі, вирокі.

Згідно з вимогами ст.102 КПК України, у висновку експерта повинно бути зазначено:

1) коли, де, ким (прізвище, ім'я, по батькові, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі була проведена експертиза;

2) місце і час проведення експертизи;

3) хто був присутній при проведенні експертизи;

4) перелік питань, що були поставлені експертові;

5) опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали були використані експертом;

6) докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка;

7) обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання.

У висновку експерта обов'язково повинно бути зазначено, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Якщо при проведенні експертизи будуть виявлені відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких не ставилися питання, експерт має право зазначити про них у своєму висновку. Висновок підписується експертом.

5. Показання свідка: поняття, значення та характеристика. Показання з чужих слів.

§ 3. Показання

Стаття 95. Показання

1. Показання - це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження.

2. Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду.

3. Свідок, експерт зобов'язані давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду в установленому цим Кодексом порядку.

4. Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому [статтею 225](#) цього Кодексу. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них.

5. Особа дає показання лише щодо фактів, які вона сприймала особисто, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом.

6. Висновок або думка особи, яка дає показання, можуть визнаватися судом доказом, лише якщо такий висновок або думка корисні для ясного розуміння показань (їх частини) і ґрунтуються на спеціальних знаннях в розумінні [статті 101](#) цього Кодексу.

7. Якщо особа, яка дає показання, висловила думку або висновок, що ґрунтується на спеціальних знаннях у розумінні [статті 101](#) цього Кодексу, а суд не визнав їх недопустимими доказами в порядку, передбаченому [частиною другою статті 89](#) цього Кодексу, інша сторона має право допитати особу згідно з правилами допиту експерта.

8. Сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів.

{Частина восьма статті 95 із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 314-VII від 23.05.2013](#)}

Стаття 96. З'ясування достовірності показань свідка

1. Сторони кримінального провадження мають право ставити свідку запитання щодо його можливості сприймати факти, про які він дає показання, а також щодо інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності показань свідка.

2. Для доведення недостовірності показань свідка сторона має право надати показання, документи, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або інші діяння, що підтверджують нечесність свідка.

3. Свідок зобов'язаний відповідати на запитання, спрямовані на з'ясування достовірності його показань.

4. Свідок може бути допитаний щодо попередніх показань, які не узгоджуються із його показаннями.

Стаття 97. Показання з чужих слів

1. Показаннями з чужих слів є висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи.

2. Суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів.

При прийнятті цього рішення суд зобов'язаний враховувати:

1) значення пояснень і показань, у випадку їх правдивості, для з'ясування певної обставини і їх важливість для розуміння інших відомостей;

2) інші докази щодо питань, передбачених пунктом 1 цієї частини, які подавалися або можуть бути подані;

3) обставини надання первинних пояснень, які викликають довіру щодо їх достовірності;

4) переконливість відомостей щодо факту надання первинних пояснень;

5) складність спростування пояснень, показань з чужих слів для сторони, проти якої вони спрямовані;

6) співвідношення показань з чужих слів з інтересами особи, яка надала ці показання;

7) можливість допиту особи, яка надала первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту.

3. Суд має право визнати неможливим допит особи, якщо вона:

1) відсутня під час судового засідання внаслідок смерті або через тяжку фізичну чи психічну хворобу;

2) відмовляється давати показання в судовому засіданні, не підкоряючись вимозі суду дати показання;

3) не прибуває на виклик до суду, а її місцезнаходження не було встановлено шляхом проведення необхідних заходів розшуку;

4) перебуває за кордоном та відмовляється давати показання.

4. Суд може визнати доказами показання з чужих слів, якщо сторони погоджуються визнати їх доказами.

5. Суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів, якщо підозрюваний, обвинувачений створив або сприяв створенню обставин, за яких особа не може бути допитана.

6. Показання з чужих слів не може бути допустимим доказом факту чи обставин, на доведення яких вони надані, якщо показання не підтверджується іншими доказами, визнаними допустимими згідно з правилами, відмінними від положень частини другої цієї статті.

7. У будь-якому разі не можуть бути визнані допустимим доказом показання з чужих слів, якщо вони даються слідчим, прокурором, співробітником оперативного підрозділу або іншою особою стосовно пояснень осіб, наданих слідчому, прокурору або співробітнику оперативного підрозділу під час здійснення ними кримінального провадження.

Стаття 224. Допит

1. Допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати. Кожний свідок допитується окремо, без присутності інших свідків.

2. Допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому - понад вісім годин на день.

3. Перед допитом встановлюється особа, роз'яснюються її права, а також порядок проведення допиту. У разі допиту свідка він попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілий - за давання завідомо неправдивих показань. За необхідності до участі в допиті залучається перекладач.

4. У разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви.

5. Під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис.

6. Допитувана особа має право використовувати під час допиту власні документи і нотатки, якщо її показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими відомостями, які важко зберегти в пам'яті.

7. За бажанням допитуваної особи вона має право викласти свої показання власноручно. За письмовими показаннями особи їй можуть бути поставлені додаткові запитання.

8. Особа має право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма заборона у законі (таємниця сповіді, лікарська таємниця, професійна таємниця захисника, таємниця нарадчої кімнати тощо) або які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення, а також щодо службових осіб, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії, та осіб, які конфіденційно співпрацюють із органами досудового розслідування.

9. Слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях. На початку такого допиту встановлюється, чи знають викликані особи одна одну і в яких стосунках вони перебувають між собою. Свідки попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілі - за давання завідомо неправдивих показань.

Викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, після чого слідчим, прокурором можуть бути поставлені запитання. Особи, які беруть участь у допиті, їх захисники чи представники мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмета допиту.

Оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після давання ними показань.

У кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх

показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним.

Стаття 225. Допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні

1. У виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит свідка чи потерпілого здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

Неприбуття сторони, що була належним чином повідомлена про місце та час проведення судового засідання, для участі в допиті особи за клопотанням протилежної сторони не перешкоджає проведенню такого допиту в судовому засіданні.

Допит особи згідно з положеннями цієї статті може бути також проведений за відсутності сторони захисту, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру у цьому кримінальному провадженні.

{Частина перша статті 225 із змінами, внесеними згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013}

2. Для допиту тяжко хворого свідка, потерпілого під час досудового розслідування може бути проведено виїзне судове засідання.

3. При ухваленні судового рішення за результатами судового розгляду кримінального провадження суд може не врахувати докази, отримані в порядку, передбаченому цією статтею, лише навівши мотиви такого рішення.

4. Суд під час судового розгляду має право допитати свідка, потерпілого, який допитувався відповідно до правил цієї статті, зокрема у випадках, якщо такий допит проведений за відсутності сторони захисту або якщо є необхідність уточнення показань чи отримання показань щодо обставин, які не були з'ясовані в результаті допиту під час досудового розслідування.

5. З метою перевірки правдивості показань свідка, потерпілого та з'ясування розбіжностей з показаннями, наданими в порядку, передбаченому цією статтею, вони можуть бути оголошені при його допиті під час судового розгляду.

Стаття 226. Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи

1. Допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності - лікаря.

2. Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на день.

3. Особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання.

4. До початку допиту особам, зазначеним у частині першій цієї статті, роз'яснюється їхній обов'язок бути присутніми при допиті, а також право заперечувати проти запитань та ставити запитання.

Стаття 227. Участь законного представника, педагога, психолога або лікаря у слідчих (розшукових) діях за участю малолітньої або неповнолітньої особи

1. При проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності - лікаря.

2. До початку слідчої (розшукової) дії законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюється їхнє право за дозволом ставити уточнюючі запитання малолітній або неповнолітній особі.

3. У виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого, слідчий, прокурор за клопотанням малолітнього або неповнолітнього чи з власної ініціативи має право обмежити участь законного представника у виконанні окремих слідчих (розшукових) дій або усунути його від участі у кримінальному провадженні та залучити замість нього іншого законного представника.

6. Показання потерпілого: поняття, значення та характеристика.

Як потерпілий викликається і допитується громадянин, якому злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду і який внаслідок цього постановою особи, що провадить дізнання, слідчого, прокурора, судді чи ухвалою суду визнаний потерпілим. Давати показання - право, а не обов'язок потерпілого, але коли він погодився давати показання, то повинен говорити тільки правду. За дачу неправдивих показань потерпілий несе кримінальну відповідальність за ст.178 КК, про що попереджається перед допитом. Потерпілий може бути допитаний про обставини, які підлягають встановленню в даній справі, у тому числі про факти, що характеризують особу обвинуваченого або підозрюваного, і його взаємовідносини з останніми. Не можуть бути доказами повідомлені потерпілим дані, джерело яких невідоме. Якщо показання потерпілого базуються на повідомленнях інших осіб, то ці особи повинні бути також допитані. Показання потерпілого підлягають ретельній перевірці та оцінці в сукупності з усіма обставинами, встановленими в справі. Обвинувачення не може бути обґрунтоване суперечливими показаннями потерпілого, не підтвердженими іншими доказами, а також показаннями, які за обставинами справи могли бути наслідком помилкового сприйняття потерпілим подій і фактів, зокрема якщо він перебував у стані сп'яніння, на підозрах потерпілого, що виникли у нього через неприязні стосунки з обвинуваченим. Показання малолітньої потерпілої, щодо якої було застосовано неправильний метод допиту, не можуть бути визнані доказом у

справі. Потерпілий, підозрюваний і обвинувачений - активні учасники кримінального процесу. Їх показання мають важливе значення не тільки для встановлення істини у справі. Слід також мати на увазі й особливу заінтересованість потерпілого, обвинуваченого та підозрюваного в результатах справи, а також те, що потерпілий і обвинувачений мали можливість ознайомитися з усіма матеріалами слідчої справи і з додатковими матеріалами розслідування в порядку ст.217, 218 і 222 КПК.

7. Показання підозрюваного та обвинуваченого: поняття, значення та характеристика.

Реформування кримінальної юстиції, яке зараз відбувається в Україні, має на меті створення необхідних передумов функціонування правової, соціальної держави та забезпечення додержання процесуальних прав учасників кримінального провадження. Зокрема, особливе місце в цій реформі займає інститут збирання доказів та отримання показань. Більшість обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, встановлюються за допомогою показань, отриманих при проведенні допиту.

Допит - це слідча (розшукова) дія, змістом якої є отримання та фіксація у встановленій кримінальним процесуальним законом формі показань, в яких містяться відомості, що мають значення для прийняття правильного рішення в кримінальному провадженні. Будучи найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією, допит служить не тільки продуктивним засобом отримання нових, але й якісною перевіркою показань, що вже є у слідчого, прокурора, суду.

Згідно із ч. 1 ст. 95 КПК України показання - це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього провадження [2, с. 51].

Показання у кримінальному провадженні - це різновид процесуальних джерел доказів, що становлять відомості, надані в усній або письмовій формі визначеним КПК України колом суб'єктів щодо відомих їм обставин, що є предметом доказування у кримінальному провадженні. Серед видів показань Кримінальний процесуальний закон виділяє показання підозрюваного та обвинуваченого.

Відповідно до ч. 1 ст. 42 КПК України підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому ст. ст. 276-279 КПК України повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень [2, с. 26].

Поняття «підозрюваний» є ширшим за своїм значенням, ніж поняття «обвинувачений», адже будь-який обвинувачений є підозрюваним, але не кожен підозрюваний стає обвинуваченим, а лише та особа щодо якої обвинувальний акт переданий до суду в порядку, визначеному законом [11, с. 233]. Показання підозрюваного, як і показання обвинуваченого, мають

подвійну природу, будучи, з одного боку, джерелом доказової інформації, з іншого - засобом захисту його інтересів.

Показання підозрюваного - це зафіксоване у відповідній процесуальній формі повідомлення, зроблене під час допиту про обставини, які мають значення для кримінального провадження, особою, яка набула процесуальний статус підозрюваного.

Підозрюваний, обвинувачений має право: знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують; бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, а також отримати їх роз'яснення; не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання; давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати; та інші права, передбачені чинним законодавством. Отже, слідчий, прокурор, суд зобов'язані допитати підозрюваного, обвинуваченого, надати йому можливість викласти свої показання, здійснити право на захист [2, с. 26].

Для підозрюваного давати показання - право, а не обов'язок, тому показання підозрюваного можуть бути отримані при допиті, й тільки в добровільному порядку [8, с. 286]. Підозрюваний не несе відповідальності за завідомо неправдиві показання. Якщо підозрюваний дає неправдиві показання, заявляючи, що кримінальне правопорушення, у вчиненні якого його підозрюють, вчинено іншою особою, то він не може бути притягнутий до відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину за ст. 383 КК України [3, с. 184]. Давання підозрюваним, а потім і обвинуваченим завідомо неправдивих показань не може розглядатися і як обставина, що обтяжує його покарання. Підозрюваний може скористатися свободою від самовикриття та правом не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї у будь-який момент [1, с. 7]. Особа має право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма заборона у законі, або які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення, а також щодо службових осіб, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії, та осіб, які конфіденційно співпрацюють із органами досудового розслідування. Згідно із ст. 224 КПК України у разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання, особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви [2, с. 119].

Хоча підозрюваному повідомляється, в чому він підозрюється, але підозра за своєю природою обґрунтована та сформульована не настільки чітко, як обвинувачення. Дані, на основі яких виникає і формується підозра, можуть бути отримані у результаті доказування, на підставі достатніх доказів. Вони є лише ймовірними, неповними знаннями про кримінальне правопорушення і особу, причетну до його вчинення [8, с. 286]. Відтак, і в показаннях підозрюваного зазвичай немає такого деталізованого і конкретизованого викладу фактів і аргументів, яку показання обвинувачуваного.

Недотримання процесуальних прав підозрюваного та обвинуваченого під час допиту передбачає визнання доказів неприпустимими. Свої показання підозрюваний дає в ході допиту, про що складається протокол [7, с. 102-103].

Предмет показань підозрюваного у КПК України не сформульований, очевидно він визначається змістом того документа, винесення якого вводить підозрюваного в процес [8, с. 286]. Отже, варто звернутися до доктринального формулювання, так, предмет показань підозрюваного - це обставини, які були підставою для його затримання або обрання до нього одного з передбачених запобіжних заходів, а також інші обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Доказами в його показаннях є тільки відомості про обставини, які становлять предмет доказування у кримінальному провадженні. Якщо підозрюваний визнає себе винуватим, він може у своїх показаннях докладно розповісти про вчинене кримінальне правопорушення, про співучасників тощо, оскільки йому більше, ніж будь-кому, відомі всі обставини кримінального правопорушення. Показання, в яких підозрюваний визнає себе винуватим і повідомляє про вчинення ним кримінального правопорушення, є доказами, але одних цих показань недостатньо для висновку про винуватість особи, для цього необхідна система доказів.

Показання підозрюваного, обвинуваченого використовуються ними для захисту своїх законних інтересів і тому містять, крім фактичних даних, також думки, припущення. Останні можуть і не мати доказового значення, але можуть слугувати підставою для висунення версій про наявність обставин, що спростовують обвинувачення чи пом'якшують відповідальність.

У своїх показаннях підозрюваний може не визнавати себе винуватим та висловлювати свої міркування про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, пропонувати свою оцінку доказів, що йому відома. Оскільки показання підозрюваного є не тільки джерелом доказів, а й засобом захисту підозрюваним своїх інтересів, його показання, міркування, оцінки мають бути належним чином зафіксовані, оцінені та перевірені. Однак міркування, здогади, умовиводи, висловлені підозрюваним, доказами не є, а показання - доказ, який підлягає перевірці нарівні із іншими доказами.

КПК України у ч. 1 ст. 42 зазначає, що обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому ст. 291 цього Кодексу [2, с. 26]. Процесуальне становище обвинуваченого, як учасника кримінальної процесуальної діяльності, має специфічну природу, оскільки це - особа, яка може бути визнана винуватою і піддана покаранню [8, с. 286].

Показання обвинуваченого - це зафіксоване у встановленій процесуальній формі усне повідомлення про обставини, що підлягають доказуванню і надаються добровільно під час допиту (ст. 351 КПК України). Це - будь-які відомості, які повідомляються ним під час судового розгляду та відрізняються від допиту під час досудового розслідування, оскільки чисельно збільшується кількість осіб, які беруть участь у допиті обвинуваченого.

Зміст показань обвинуваченого визначається двома основними моментами. По-перше, необхідністю захищатися від звинувачень у вчиненні кримінального правопорушення, у зв'язку з чим основу їх показань складають пояснення з відповідних питань. По-друге, презумпція невинуватості, згідно з якою на обвинуваченого не може бути покладено обов'язок доводити свою невинуватість. Предмет показань обвинуваченого становлять відомості, які

підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Предмет показань у даному випадку не вичерпується формулюванням обвинувачення. Підозрюваний допитується також про обставини, що передували кримінальному правопорушенню, про відносини з потерпілими, свідками, з іншими обвинуваченими тощо. Він вправі давати показання про будь-які обставини, якщо вважає, що вони мають значення. Обвинувачений здійснює свій захист не тільки шляхом повідомлення даних, що стосуються фактів справи, айза допомогою пояснень цих фактів [8, с. 285].

Обвинувачений, як і підозрюваний, має право, але не зобов'язаний давати показання, він може взагалі відмовитися давати показання, а може відмовитися відповідати на деякі питання. Процесуальне становище обвинуваченого у зв'язку з наданням ним показань таке ж, як і у підозрюваного, й все, що зазначене вище відносно показань підозрюваного, стосується і показань обвинуваченого.

Показання обвинуваченого підлягають ретельній перевірці. Якщо обвинувачений посилається на обставини, що свідчать про його невинуватість, то встановити або спростувати такі обставини повинна сторона обвинувачення. Спростувати доводи обвинуваченого, які він наводить у свій захист, можна тільки за допомогою доказів. Сам же обвинувачений нічого доказувати не зобов'язаний внаслідок дії презумпції невинуватості. Якщо доводи обвинуваченого, висунуті ним у свій захист не спростовані, слід керуватися правилом про тлумачення сумнівів щодо доведеності вини на користь обвинуваченого (ст. 62 Конституції України, ч. 2 ст. 17 КПК України) [1, с.18].

Показання обвинуваченого підлягають оцінці за тими ж правилами, що й усі докази, наявні у матеріалах кримінального провадження. Якщо обвинувачений змінював свої показання, то в підсумкових судових рішеннях слід надати оцінку всім показанням із зазначенням, які з них і чому визнаються достовірними, а які ні. Слід враховувати, що обвинувачений більшою мірою обізнаний про докази, наявні у провадженні, у нього, як правило, було більше часу, щоб обміркувати лінію своєї поведінки. Це зовсім не означає, що можна наперед дійти висновку про перевагу одних доказів перед іншими.

Залежно від змісту показання підозрюваного та обвинуваченого можуть бути класифіковані на такі види:

- Особа своїми показаннями заперечує (повністю або частково) власну винуватість та надає відомості, які спростовують пред'явлені їй підозру чи обвинувачення.

Повне або часткове заперечення винуватості - це показання підозрюваного, обвинуваченого, в яких він не визнає себе винуватим у вчиненні кримінального правопорушення та повідомляє слідчому, прокурору, суду про обставини, що встановлюють його невинуватість, спростовують докази, на яких ґрунтується підозра, обвинувачення.

У практичній діяльності найчастіше зустрічається подібна ситуація. Такі показання необхідно ретельно та всебічно перевіряти, а доводи, на які посилається підозрюваний, обвинувачений, повинні бути або підтверджені, або спростовані слідчим, прокурором чи судом. Спростування як правило відбувається за допомогою інших доказів, які містяться у матеріалах кримінального провадження. У випадку, якщо після цього залишаються якісь

сумніви, то вони трактуються на користь підозрюваного, обвинуваченого. Якщо ж ці учасники кримінального процесу відмовляються від своїх показань, уповноваженій особі чи органу необхідно перевірити причини відмови.

У процесуальній літературі існує думка, що заперечення обвинуваченим своєї вини або зовсім не має доказової сили, або його доказова сила досить незначна. Аналізуючи це, варто зазначити, що дане твердження може існувати лише в ідеальному світі, але з врахуванням сучасних реалій таким чином можуть бути порушені права як підозрюваного, обвинуваченого, які не зможуть захистити свої законні інтереси, так і інших учасників кримінального процесу. М.С. Строгович стверджує, що це абсолютно неправильна та необгрунтована точка зору, адже оскільки процесуальне законодавство визнає показання підозрюваного, обвинуваченого, то немає жодної вагомої підстави вважати, що доказами являються лише ті показання, де особа визнає себе винуватою. Отже, і ті, й інші показання мають доказову силу, це залежить від обставин кожного окремого провадження та встановлюється в ході перевірки та оцінки [11, с. 416].

Можемо зробити висновок, що у даному випадку виключення показань підозрюваного, обвинуваченого взагалі із числа доказів буде такою ж крайністю, як і визнання їхньої ролі основною [6, с. 32], адже доказом є не сам факт визнання винуватості, а дані, які становлять його зміст [9, с. 265] та мають значення лише у сукупності з іншими доказами [5, с.16].

Варто зауважити, що на практиці часто зустрічається заперечення допитуваним своєї вини та свідчення проти інших осіб, тобто обмова. Обмова - це показання підозрюваного, обвинуваченого, у яких він правдиво чи неправдиво викриває інших осіб у вчиненні кримінального правопорушення. Доказами у цьому випадку можуть визнаватися лише ті показання щодо інших осіб, в яких підозруваний, обвинувачений повідомляє про вчинення, чи не вчинення того правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується сам. Якщо ж вказані учасники кримінального провадження повідомляють про обставини, які стосуються іншого кримінального провадження, то вони допитуються як свідки [8, с. 285].

Показання проти інших осіб підозруваних, обвинувачених може давати у зв'язку із тим, що використовувати право на захист він може за своїм розсудом, при відсутності відповідальності за неправдиві свідчення. Часто допитувана особа, яка надає неправдиві показання щодо іншого навіть не усвідомлює масштабності шкоди, яку вона завдає процесу розслідування, не кажучи про осіб, яких вона обмовляє. Через неї розслідування може піти хибним шляхом.

Усі показання повинні ретельно та всебічно перевірятися, а наведені доводи бути спростовані або підтвержені. Ні один із доказів, в тому числі й показання підозрюваного, обвинувачуваного, не мають заздалегідь встановленої сили, а повинні бути ретельно досліджені та співставлені з іншими здобутими у провадженні даними. Для викриття обмови слідчий має використовувати тактичні прийоми переконання, порівняння показань, отриманих раніше, пред'явлення речових доказів тощо.

- Особа визнає (повністю або частково) свою вину і дає правдиві показання щодо вчиненого кримінального правопорушення.

Зізнання підозрюваного, обвинуваченого (повне або часткове) - це показання підозрюваного, обвинуваченого, у яких він визнає себе винуватим у повідомленій йому підозрі, обвинуваченні й надає факти та обставини вчиненого ним кримінального правопорушення.

Визнання вини буде мати доказове значення тільки за наявності двох ознак:

- 1) показання підозрюваного, обвинуваченого повинні містити відомості, інформацію щодо вчиненого кримінального правопорушення;
- 2) показання підозрюваного, обвинуваченого повинні підтверджуватися іншими доказами, що містяться у матеріалах кримінального провадження.

Наявність нез'ясованих істотних протиріч у показаннях свідчить про те, що дані докази не можуть бути покладені в основу підозри чи обвинувачення.

Протягом довгого часу в теорії доказування саме визнання винуватості було «царицею доказів». Проте, визнання вини за чинним кримінальним процесуальним законодавством не вважається беззаперечним доказом, хоча і є цінним джерелом доказової інформації. Воно висловлює лише суб'єктивне ставлення особи до повідомленої йому підозри чи обвинувачення. Якщо вказані учасники кримінального провадження визнають себе винуватими, це все одно не звільняє слідчого, прокурора та суд від всебічної, повної та неупередженої перевірки та оцінки показань окремо, та всієї доказової бази у сукупності. Перебільшення значення зізнання підозрюваного, обвинуваченого, як найбільш надійного доказу, є істотним порушенням засад кримінального провадження [11, с. 418].

На практиці відомі також випадки неправдивого визнання вини (самообмови). Само- обмовою є такі показання підозрюваного, обвинуваченого, в яких він зізнається у вчиненні кримінального правопорушення, якого не вчиняв. Законодавством передбачені правові наслідки за надання цих показань, якщо у подальшому підозрюваний буде реабілітований. Так, у ч. 4 ст. 1176 ЦК України встановлено, що фізична особа, яка у процесі досудового розслідування або судового провадження шляхом самообмови перешкоджала з'ясуванню істини, і цим сприяла незаконному засудженню, незаконному притягненню до кримінальної відповідальності, незаконному застосуванню запобіжного заходу, незаконному затриманню, незаконному накладенню адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, не має права на відшкодування шкоди [4, с. 326].

На думку А.Г. Порсева, існує безліч мотивів для самообмови: підозрюваний, обвинувачений зізнається у вчиненні кримінального правопорушення невеликої тяжкості, яке він не вчиняв, щоб уникнути відповідальності за тяжче, до якого причетний; під дією психічного та фізичного впливу, погроз; задля того, щоб звільнити від відповідальності близьку особу, родича, члена сім'ї, які вчинили кримінальне правопорушення; особа визнає себе винуватою у зв'язку із психо-емоційним навантаженням, депресією, стресом, помилковим уявленням про безнадійність свого становища, переконанням, що зізнання може полегшити його тощо. Тому при оцінюванні показань підозрюваного, обвинуваченого необхідно враховувати психічний

стан особи в момент її затримання, застосування тримання під вартою та безпосереднього допиту [10, с. 114].

Висновок. Інститут показань за останні роки зазнав значних змін, які знайшли своє втілення у КПК України. Показання займають важливе місце серед процесуальних джерел доказів, оскільки доказова база багатьох кримінальних проваджень будується на показаннях учасників кримінального провадження. Крім того, показання, надані на досудовому розслідуванні дають змогу отримати докази з інших процесуальних джерел.

Значення показань підозрюваного, обвинуваченого для вирішення завдань кримінального провадження є надзвичайно вагомим, адже найчастіше забезпечення досягнення завдань кримінального провадження відбувається саме на їх основі. Показання підозрюваного, як і показання обвинуваченого, мають подвійну природу, будучи, з одного боку, джерелом доказової інформації, а з іншого - засобом захисту їх інтересів. Відмова давати показання або давати завідомо неправдиві показання є формами правомірної поведінки підозрюваного, обвинуваченого. Така поведінка не є доказом його вини і не повинна впливати на призначення покарання.

Формування показань підозрюваного, обвинуваченого відбувається під впливом різних об'єктивних і суб'єктивних чинників, які можуть деформувати зміст показань. Тому при перевірці й оцінці показань підозрюваного, обвинуваченого слід враховувати їх вплив

Список використаних джерел: